

«Гадаю, я зробив геніальне і дуже складне переплетіння правди і вимислу» [1, с. 13], – так писав Діккенс про свого «Девіда Коперфілда», якого він називав «улюбленим дітищем». Завдяки своєму герою, Діккенс приваблює увагу і до свого власного життя. Ми, мабуть, ніколи не дізнаємося, де саме автор гіперболізував, де вигадував і що приховував. Цього і не хочеться знати, врешті. Діккенс й так був гранично відвертий з читачами протягом усього роману. Роза Дартл, Дора, Стірфорт, Урія Хіпп та інші персонажі, які концентрують у собі емоційне навантаження героя, і пан Мікобер, портрет батька Діккенса, викликають суміш любові, ностальгії та провини, які, разом узяті, роблять цей роман одним з найбільш цитованих та складних витворів мистецтва у спадщині письменника.

ЛІТЕРАТУРА:

2. Діккенс Ч. Жизнь Дэвида Копперфильда, рассказанная им самим. - М.: АСТ, 2003. - Кн.2. - 509 с.
3. Ивашева В. В. Английский реалистический роман XIX в. в его современном звучании. – М., 1974.
4. История английской литературы / Под ред. И.М. Катарского. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1958. – 736 с.
5. Історія світової культури: Навч. посібник / Керівник авт. кол. Л. Т. Левчук. – К.: Либідь, 1994. – 320 с.

Горба Г.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т.П.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙ РОМАНТИЗМУ

Із зародженням нової української літератури й літературної мови, опертої на живу народну основу, постало питання про створення такого українського правопису, в якому якнайповніше знайшли б своє відображення фонетична система і граматична будова живої української мови. Проте становлення української орфографії було досить тривалим і значною мірою тому, що на початку XIX століття Україну поділили між собою царська Росія та цісарська Австро-Угорщина. Відповідно негативне значення у цьому плані мала і територіальна роз'єднаність українського народу, що не давало змоги достатньою мірою використовувати літературні тексти з усіх територій України. Такі українські письменники першої половини XIX ст., як П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Осонов'яненко та ін., а пізніше Т. Шевченко, намагалися створити український правопис на фонетичному принципі, послідовно використовуючи при цьому російську графіку.

Вплив української літератури на мову є безперечним. Зокрема, вплив представників романтизму, які багато зробили для формування словникового складу та унормування графіки української літературної мови. Якщо говорити про історію мови, то, з одного боку, вона вирізняється колосальним інтересом до діяльності представників романтизму, а з іншого – відсутністю серйозних праць із цього питання. Саме тому тема запропонованої розвідки є досить **актуальною**.

Метою є розглянути творчу діяльність поетів-романтиків в аспекті її значення для історії української мови.

Мета роботи передбачає розгляд таких завдань:

- з'ясувати культурно-лінгвістичні передумови діяльності поетів-романтиків;
- окреслити основні її напрямки діяльності представників романтизму;
- дослідити еволюцію мови у творах представників романтизму;
- сформулювати цілісний погляд щодо внеску поетів-романтиків в історію української мови.

Матеріалом дослідження послужили наукові праці С.П. Бевзенка «Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови», М.В. Павлюка «Основні етапи розвитку українського мовознавства дожовтневого періоду», В. М. Русанівського «Історія української літературної мови» та поетичні тексти представників романтизму за книгами: «Русалка Дністрова», «Записки о Южной Руси», «Малороссийские песни» та ін.

20–40-і рр. XIX ст. характеризуються появою значної кількості граматик української мови, які з'являються на західноукраїнських землях. Однією з перших праць була «Вѣдомость о русскомъ языкѣ» І. Могильницького з передмовою староукраїнською літературною мовою, яка тоді перебувала у вжитку в Західній Україні [4, 64]. С. Бевзенко у своєму дослідженні зазначає: «перша спроба організувати український правопис на фонетичному принципі належить О. Павловському у праці «Грамматика малороссийского наречия» (1818). Правопис О. Павловського зводився до закріплення в українському письмі літери *і* для передачі звука [i]» [1, 31]. Він, хоч і відіграв позитивну роль в становленні сучасної української орфографії, проте був досить негативно сприйнятий його сучасниками І. Могильницьким і М. Максимовичем. У 1827 р. М. Максимович своєрідним правописом видрукував збірник «Малороссийские песни», в передмові до якого спробував обґрунтувати важливість історико-етимологічного правопису і пояснити ті нововведення, що були запроваджені ним у правопис, а згодом підтвердив це у статті «О правописании малороссийского языка». Суть правопису зводилася до використання в українській мові російського алфавіту з іншими звуковими значеннями деяких літер та доповнення його надрядковими знаками.

У 1837 р. в Будапешті було видано збірку творів трьох відомих західноукраїнських письменників М. Шашкевича, Я. Головацького, І. Вагилевича «Русалка Дністрова», в якій уперше в Західній Україні вводилася до літературного вжитку народна мова, причому сама збірка надрукована гражданським шрифтом і правописом, заснованим на фонетичних засадах. Щоправда, цю збірку вороже зустріли реакційні кола Галичини, які вжили всіх заходів для її заборони. Однак вона відіграла важливу роль у становленні на західноукраїнських землях нової української літератури й українського правопису на фонетичній основі. Правопис «Русалки Дністрової», базуючись на фонетичному принципі, зводився до передачі звука [i] через *і*, якщо він походив з етимологічних [o], [e], та через *ѣ*, якщо той походив із старовинного [ѣ], введення літери *и* для передачі звука [и] будь-якого походження, а також літери *ѣ* та буквосполучень *ѣо*, *ѣо* в їх сучасному вжитку, усунення літери *ѣ* та деяких інших нововведень, які в процесі становлення українського правопису не прижилися [1, 32]. У 1849 р. побачила світ граматика Я. Головацького, написана старою літературною мовою, етимологічним правописом. Цінність праці полягає в тому, що її автор подає відомості про говірки Західної та Східної України. На жаль, ця граматика залишилася незавершеною. Авторіві вдалося видати лише дві частини (фонетика та словозміна). Важливе значення мають погляди Я. Головацького на розвиток літературної мови. Загалом у своїх працях Я. Головацький подавав докладний для свого часу опис звукових і граматичних особливостей української мови, багато уваги приділив вимові голосних і приголосних звуків.

Протягом 50–70-х рр. XIX ст. на східноукраїнських землях поступово складається правописна система, близька до сучасної. Важливу роль в її становленні відіграли такі видання, як двотомне зібрання фольклорно-етнографічних матеріалів «Записки о Южной Руси» (1856 – 1857) та «Грамматика» (1857) П. Куліша, альманах «Хата» (1860) і особливо журнал «Основа» (1861 – 1862). Правопис журналу «Основа» тривалий час називали кулішівкою, пов'язуючи його в такий спосіб з ім'ям П. Куліша. Найбільшим досягненням правопису журналу було усталення вживання літер *і*, *и* для передачі відповідних звуків української мови [i], [и].

Першим великим за обсягом українським словником, опублікованим у середині XIX ст., був «Словарь малорусского наречия» українського поета О. Афанасьєва-Чужбинського, на жаль, який обірвався на букві *З*. Опублікована частина словника налічувала близько 6 тис. українських слів, перекладених або пояснених російською мовою. Для свого часу це був непоганий словник, і доводиться шкодувати, що його видання так і не було завершено.

Найбільшим за обсягом українським словником, створеним у першій половині XIX ст. (1843), але опублікованим лише в наш час, був «Словарь малороссийского, или юго-восточнорусского языка» П. Білецького-Носенка, що містив понад 20 тис. слів, перекладених чи пояснених російською мовою, причому українські слова, які вимовою й написанням збігалися з російськими, укладач зазвичай до свого словника не вводив, хоч до нього ввійшла певна частина слів із староукраїнських рукописів, написання тих літер, що зустрічаються в староукраїнських пам'ятках. У словнику, крім перекладу чи тлумачення слів, знаходимо й вказівки

на належність слова до певної частини мови, а іноді й етимологічні довідки та паралелі з інших мов, зокрема польської, німецької.

Щодо характерних ознак мови поетів-романтиків, то це, по-перше, звернення до козацької доби як до певного символу існування українського народу, а по-друге — тверда віра у відродження української нації. Звідси і відповідна лексика: *бандура, козак-співака, а люду погибшого слава колишня у пам'яті тмиться* [5, 165].

Мова поетів-романтиків містить передусім багато історичної лексики. Тут і номен військових козацьких звань (*козак, сотник, гетьман*), і назви зброї та оборонних споруд (*бійниця, гармата, кулі, ручниця, самопали, шаблюка*), одягу (*кармазинові жупани, гаптовані сап'яни, пояси шалеві, басани зелені, адамашки і атласи, оксамити, блаватаси*), і найменування ворогів (*лях, орда, татарин*) та ін. У М. Костомарова, наприклад, історична лексика сягає старокиївських часів (*бояри, град, дружина, знаменіє, коромола, половчин, пороки*). Є тут і відлуння «Слова о полку Ігоревім»: *Боян стародавній, Лаждбожий внук, напитись шоломом Дону* [5,165].

Непересічна заслуга романтиків у становленні абстрактної лексики як однієї з важливих складових літературної мови. Вони її не творили, а брали з народної мови та вводили у свої твори щедріше, ніж це дозволяла безіменна фольклорна поезія: *веселість, віра, воля, доля, думка, горе, жаль, жарти, життя, звичай, істина, кара, лихо, любов, милість, наука, недоля, ненависть, печаль, плач, помста, порок* [5, 165].

Ознакою фольклорної мови є так звані здвоєні слова. Серед них переважають іменники, проте є також і дієслова, і прислівники. Здвоєні слова – це насамперед іменники з прикладкою, що виконує означальну функцію (*вороги-гадюки, травиця-зелениця, панич-неборак, дівка-сиротина*), та іменники, що передають близькі за змістом поняття (*Дніпр-вода, в степу-полі, з силою-раттю, рожка-квіт, щастя-доля, мед-вино, час-година, шуря-буря, дуб-дубок, душка-душа*). Здвоєні слова — це також зведені воедино дієслівні синоніми (*казав-завищав, ростуть-цвітуть, сохне-в'яне*) і прислівникові (*тяжко-важко, сумно-жалібно*) [5, 166].

Романтичній поезії, як і фольклору, властиве вживання здрібнілої лексики. Переважають іменники (*вітрець, дібровонька, діточки, зозуленька*) та прикметники (*золотенький, зелененька, маленький, вірненький*). Виявлено також прислівники (*нікогісінько, веселенько, жалібноенько*), дієслова (*питки, їстки*), але чи не найчастіше трапляються сполучення іменника з прикметником — обидва в здрібніло-пестливих формах: *громадонька веселенька, садочки зелененькі, молоденький козаченько, дітки маленькі, сивенькі голуб'ятка*. Вражає різноманітність пестливих слів як репрезентантів різних словотвірних моделей, напр.: *Ой вербице зелена, Вербонько моя* [5,166].

Отже, поети-романтики утверджували українську літературну мову тепер уже повністю на народній основі. Проведені спостереження засвідчили, що вони не тільки зробили багато для її нормалізації загалом, але й для окремих мовних розділів зокрема. Мовні особливості передусім спостерігаються, як бачимо, на лексичному рівні. Для творів українських романтиків характерні історична лексика, абстрактна, фольклорно-поетична, здрібніла, що, безперечно, визначає специфіку художньої мови цього періоду. Крім того, романтизм як напрям відіграв визначну роль у пробудженні й відродженні українського народу.

Подібні дослідження мають важливе значення в історії української мови, оскільки систематизують та узагальнюють внесок українських митців слова в історію української літературної мови. Подальше вивчення історії української літературної мови, спираючись на здобутки кращих представників романтизму, дозволить отримати більш повне висвітлення проблематики розвитку літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови. – К. : Вища школа, 1991. – 231 с.
2. Куліш П. О. Записки о Южной Руси. – С.-Петербург, 1857. – 698 с.
3. Максимович М. Марососийские песни. – М. : типографія Августа Семена, 1827. – 286 с.
4. Павлюк М.В. Основні етапи розвитку українського мовознавства дожовтневого періоду. – К. ; Одеса : Вища школа, 1978. – 184 с.
5. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. – К. : АртЕк, 2001. – 392 с.